

Stran iz AA

Slavc in Soba 25

Vinko Torkar

Zaznamovala so nas študentska leta. Vso generacijo, za vse življenje. Generacija '68, ena najbolj nadutih in domišljajavih generacij. Odgovorni smo za vse sranje, v katerem smo.

Tista naša leta so bila zelo burna – od 1968 do 1973. Čas študentskih gibanj, po vsem svetu, tudi v Ljubljani in tudi na fakulteti za arhitekturo.

Maocetungova kulturna revolucija se je razširila po vsem svetu. »Če nisi pri dvajsetih levčar, si brez srca, če si pa še pri štiridesetih, si pa mona.« Tako približno je baje nekoč rekel Raymond Aron, francoski razumnik.

Profesor Edvard Ravnikar si je za študente v njegovem seminarju domislil edinstven eksperiment. Šolo brez pouka. Le kdo ve zakaj? Dovolj ciničen je bil, da si je to privoščil. Ne vem, ali naj mu bom hvaležen ali ne. Odsotnost očeta, avtoritete, je vedno problematična. Prepuščeni samim sebi za zidovi učilnice s številko 25 smo najprej rajali kot miši, ko mačke ni doma, sčasoma pa je postalo vsakomur jasno, da nekaj pa le moramo delati, samoiniciativno in iz dolgega časa smo začeli vsak svoj in skupen podvig.

Kdo ve, kdo je bolj zaslužen za našo zgodbo, ali profesorjev asistent Jože Koželj, ki nam je dal črne pike, če smo bili odsotni, ali profesor, ki je kasneje spodil svoje asistente in nas pustil same. Črne pike so nas združile v zabavah po pouku. Ko so se zabave izpele, je bilo potrebno iz nečesa diplomirati.

Brez Slavca - Daretu Poženela, in Fuzdota -

Dušana Vrtovca, bi 'fenomena' Sobe 25 ne bilo.

Slavc je bil intelektualni motor vsega, Fudzo pa spodbujevalec dogajanja.

Najprej so bile le zabave, potem pa je prešlo v bolj resno delovanje.

Slavc je bil vedno za konstruktivno destrukcijo, a takrat smo temu rekli pizdarija.

On je odpiral socialne teme, kot so 'črne gradnje', ali ljubljanske podstrehe kot potencial za reševanje stanovanjskega problema mladih. Sprejel nas je celo tisti Vinko Hafner, ki je veliko let kasneje s prstom preroško žugal Miloševiću.

Slavc je bil arhitekt urbanist planer.

Njemu je bila pomembnejša celota od detajla, mesto pomembnejše od posamezne zgradbe.

Bil je vedno v stoodstotnem pogonu.

Kar naprej si je nekaj zapisoval v zvešček. Le kje so sedaj vsi tej zapiski in kaj vse je skrito v njih?

Veliko je pisal in malo objavil. Tisto pa, kar je objavil, ima težo.

Skromnost in zadržanost je, v nasprotju z ošabnim razkazovanjem sodobne arhitekture, imel za vrhovni vrlini.

Bil je v neprestani polemiki s kolegi arhitekti, zlasti s tistimi, ki so arhitekturo jemali kot posvečeno umetnost, arhitekturo za velikim A.

Zanj je bila tudi umetnost razumska stvar, ideja je bila pred 'čutnim svetljenjem ideje'.

Tudi v življenju po študiju je bil tak.

Kjerkoli že je bil v službi, se je okrog njega iskriilo.

Britone veje, ali tudi nekaj pomembnih vsebin razvijajo in obravnavajo seminarne naloge.

— Nova stanovanja bodo še vedno prednja, če jih bomo gledali tako, kot jih gledamo danes. Nepopolnoma je gradnja stanovanjske hiše v obliki trdnjav. Stanovanje naj bo le nekakšna "šola obisk", v katero je običajen človek.

— S primerno stanovanjsko politiko, s posebnim družbenim dogovorom in kanjeje morja se s sprejemom novega zakona in dogovoritvijo zakonodajalca bi podstrelja lahko preuredil v stanovanje in tako precej pripomogli pri reševanju stanovanjske stiske. Podstrelja v večstanovanjskih, večnamenskih hišah bi morala postati družbena last, ne pa "sklad" lastnika posameznih stanjk. Če bi podstrelja preuredili v stanovanja (ali v studije in ateljeje), bi s tem ljubjevali vedt kot polno družbeno in humano akcijo.

— Zadeje leta opešano ocenjevanje posameznikov — prvotnem naših arhitektov in slikarjev — ki si pridavajo, da bi to ali ono podstrelja preuredil v studijo, atelje, vohel celo v stanovanje. Vendar so ti podstrelji, ševed vseh njih roditelj upadne, popolnoma nihajali. Kljub temu jim ne moremo oporekati pionirskega dela in radem objavi življenjskih prostorov, s katerimi so nakazali le eno od smeri, kako stanovanje in funkcionalnega življenjskega prostora in pridobiti le dovolj popolnoma nepopolnoma prostora konstant, družbeno potreben prostor.

— Podstrelja površine so kot vsi skupni prostori "predmet" le delne sodelave obzira omejene (tudi stanovanje), ki so v stvari sestavni. Delni stanovanje imajo pravico, da se ne vrtijo a kulturniki sprejemljivi podstrelja površine, da imajo za to upravičeno nalogo. Rešev je torej v temi, da bi nekdo izbral podstrela mekla, kateri so bolj upravičeni in katera ne.

— Logično bi bilo, da za obravnavo neizrabljene podstrelne ri notranje opravila.

Pravega odziva — kljub upravičenosti te zadeje trditve — ni bilo, če izrazimo nekaj sestankov in prihr, tudi dodatni pripomb, ki so vselej voljo do nadaljnjega dela stor zapornim. Torej še bodoči arhitektom. V temo je bilo moč postaviti tudi take: "Skupina študentov arhitekture in Ljubljane je zadebla sile koristno akcijo za pridelavo skupnih podstrelj v stanovanju. Pridi in bežni tanje, izvedi pa sem, da misliš tudi rase. Menda so tudi zase le nekaj mlega izbrat..."

Nebo nad glavo...

...Ko so tanje in dakele pričli akcijo, so študenti zanimanje javnosti in navdušili stanarje pol Ljubljane. Tudi so pričakovali vedt, pa se ni nič zmenilo". Pravi arhitekt Dare Poženel, ki je s kolegi Brijeno Klemenčičevo, Vinkom Torkarjem, Dušanom Vrtovcem (pozneje se je deloval

Pravzaprav podstrelnih stanovanj je — predvsem da narediš jočem pomirjanju stanovanj in vse viših cenah gradnje — pričelje, so tudi pripravili arhitekto. Stanje so je postavljeno — resta polnoma, a s primernim stiliziranjem se sta manjka uravnila. Lokacija je veli kot ugodna: na "vihu" mesta, s krogem varje gledom, z rebom nad glavo. Vihu tega je podstrelno stanovanje odne priročnost, da se dokopel do stanovanja v sredstvi mesta. Uporabnost se sicer nekakšnik zmanjka, če je hiša zelo visoka: za otroke in stanarje stanovanja strove stanarje niso naprimerneja.

In če ana prednost: stroje je moč odpreti in uraditi na vrhu taroo.

Popolnoma brez koristi naloga le ni bila, če ni drugega, je zoevlega v miselnost ljudi, da so se pričel samocielostno v nekaj večjem številu občuteli za tu obliko hiše in stanovanjske stiske. Akcija je bila svedra širše zastavljena: širše, formatna, organizirana objektivnost, ki naj bi se je lotil v celotni zmanjke posameznih mestnih predelov. S hišami naj bi obnovili tudi podstrelja in jih preuredili v stanovanjske prostore. Taka bi bila — ne nazdarje — vse skupaj tudi bolj ekonomično, načrtno vodeno, poleg tega pa bi se lahko lotili raznih stovstam, vključno in tuje namene kajenje, da je lahko to idealna pričnost za teta, ki stanovanje in stanarje je imajo, pa kljub temu pruradilo še podstrelja in ga nato druga oddajo ali prodajoje.

Prav zaradi tega smo predlagali, da obravnavajo ne bi prevelj posameznikom, kar bi lahko prišlo do spekulacij in materiaci... restige Dare Poženel: "Akcija se ne bi bilo — a nedolžnega vidika — lahko lotiti.

Ljubljanski študentje arhitekture so pred časom tedt pripravili aprostele podstrelje.

— s izrednimi zakonskimi spremembami naj bi dvignili, da ukoloma pravico veta hišnih avtorov v stanovanjskih hišah s najmanjšimi stanovanji.

— podstrelno površine večstanovanjskih hiš naj bi obravnavali kot jamo zemlje.

— Pripravili za uporabo možnega zemljišča za neprofitne podstrelje površine nad večstanovanjskimi hišami naj bi povečali.

ad imamo na voljo dovolj primernih materialov, pazimo na tudi dovolj ujemskih postopkov, da bi stvar lahko izvedli. Itse pa je, da nekateri, ki so se lotili obnavljanja podstrelja na lastno past, tarraju nad politno vrtično, ki jih kake zaradi neprijetne izolacije. Sem pa pripravljeno, da se s ta politno teološko tudi ne reprimatizaci loogini."

Študentje arhitekture so izdelali podstrelno karto za ljubljansko mestno središče in vključili varje vse hiše z ustreznimi podstrelji. Ugotovili: a prenovljeno podstrelji bi rešili stanovanjsko vprašanje velikega števila ljudi — 34000 kvadratnih metrov "žista" stanovanjske površine bi ob standardu 23 kvadratnih metrov površine na stanovnika omogočilo stanovanje 1500 ljudem. Vsekakor število, vredno razmiselnosti. Svedra so postala opravili v različnem materialu: svedra, sjeer je veliko hiš z ravnilni strahmi, v precej hišah pa so tudi upravni prostori, tako da je močeno preurediti posamezni v stanovanje nekakšnik zmanjka. Razmišljanje: če je v neklem mestu 60 odstotkov hiš s primerni podstrelji, se da preurediti v stanovanja približno 40 odstotkov ta površine... Pomisli, da bi dodatni stanovanjski prostor, izredneje kanalizacijo, niso na najbolj trdnih nogah, saj vel ne uporabljajo vode in stanarje sočarom. Porušajo pa podstrelja, ki niso stogo omogena s širimi izvirni stanarji, več sredstva in dispartitajo tudi domišljivi stanovalec širji razmah, in dimniki so lahko tudi okras...

Por do takšnega stanovanja je ni samo cenajla, ampak tudi znaša kar v primaru, da se oddoča za gradnjo nove hiše: Povzpravi bi lahko bilo, a se velikokrat zaplame že pri pogovoru, ki ga je treba dobiti od vseh zainteresiranih v hiš — razen če je interesent le hiše in v dobrih odnosih z vsemi stanovniki, kar pa se ne dogaja vedno. Dare Poženel: "...tudi zato bi bilo dobro, če bi se lotili širše družbene akcije, kot smo razmišleli v Ljubljani. Tako je e, bi ostala vse na mestu naših. Priredili bi bilo precej angažirane stanovanjske skupnosti, vendar: igrajo v raketno sistem naprimerneje skopje organizacije s specifičnimi interesi (gradbeni podjetje). Samopoprave izredne skupnosti, ki veli bi uvedla vedt, so primerni s gradbenimi podjetji že pramirne močne. Še vedno je tako, da zbor izvajavcev je, kaj hoče, zbor

*Z najlepšimi zifjani za
vseh stanovanj
Dare Poženel*

Študentje 4. letnika Fakultete za arhitekture Igor Caurda, Darko Poženel, Bogdan Reichenberg in Dušan Vrtovec (po abecednem redu) so v študijem profesorja Ravnikarja izvedli raziskavo ovsorknja vseh oen stanovanj. Zaradi objektivnih in subjektivnih težav je študijska dokončana in objavljena šele sedaj.

Ljubljana, v oktobru 1971

naklada 45 izvodov

Stran iz 7D

Slavc and Room 25 Vinko Torkar

We are all carrying the mark of our student years, the whole generation, for our entire life. The generation '68, one of the most arrogant and conceited generations. We are responsible for all the shit in which we are. Those years were very turbulent — from 1968 until 1973. The time of student movements around the world, including in Ljubljana and the Faculty of Architecture.

Mao Tse Tung Cultural Revolution has spread worldwide. If you are not a leftist when you are twenty, you have no heart, if you remain a leftist at forty, you're ridiculous monkey. This was a saying by a French intellectual, Raymond Aron.

Professor Edvard Ravnikar, invented for us his students a unique experiment, school without teaching. Who knows why? He was enough of a cinic to afford this. I am not sure whether to be grateful to him or not. Absence of a father authority is always problematic.

Left to ourselves behind, the walls of our classroom with the room number 25, we first started to party (as mice when the cat is away), but eventually it became clear to everyone that we have to be doing something. Based on self-initiative and out of boredom we started individual projects and group ventures.

Who knows who is more responsible for our story, the assistant Professor Jože Koželj, who was giving us penalty marks, if we were absent, or Professor Ravnikar, who later dismissed his assistants and left us to ourselves. The penalty marks united us

in pubs after lessons and when the parties were over, we had to start graduating and choosing our final thesis.

Without Dare 'Slavc' Poženel and Dušan 'Fuzdo' Vrtovec the 'phenomenon' Room 25 would not have existed at all. Slavc was the intellectual motor force of everything and Fuzdo was the operational facilitator.

Firstly, there were just parties, but later on our activities became more serious. Slavc was always advocating for constructive destruction, which we called fucking shit (pizdarija).

He was opening questions of socio economic issues such as illegal self built housing or empty attic space in the city to be used for housing for the young.

We were even received by important politi-

cians like Vinko Hafner who many years later threatened Slobodan Milošević.

Slavc was an architect, an urbanist and a planner. Macro global approach was more important to him than the details, town more valuable than individual houses. He was a big mover always 100% engaged.

He was always making notes in his small notebooks. Who knows where they all are now and what is hidden in them? Was writing a lot but published little, whatever he did publish had great value and was perfectly presented.

Modesty and restraint for him were supreme virtues, in contrast with arrogance and show-off presentation of contemporary architecture.

There were constant arguments of con-

Sobe 25 je oznaka za generacijo študentov. Očelke se arhitekturo na ljubljanski univerzi, ki se je formirale v skupnem delovanju. Med bi se aktivno udeležili SS z prikazom našega delovanja (filmi, dia pozitivni, razgovori, ...) ki se za zgodbo naše aktualno vendar v naših razmerah kaže na novo poimenovali arhitekta v družbi.

Naslednji kratki tekst bo prikazal kaj delamo, kako in kako delujemo, in kako se do takega delovanja prišlo.

Vinko Torkar
1972

1

To, da pobravamo in začitamo razredno agresijo srednje-škole, ki nam je velika sprememba v miselnosti in delovanju arhitekta v naši družbi. Posredovanje policije nam je nekaj zagotovila, da se bile to radikalne, angažirane akcije, ki ni v skladu s današnjim prakso študentov arhitekture.

Ta preobrat v miselnosti in delovanju je nastel iz situacij, v katero smo bili postavljeni pred dve leti, ko smo (študente študija prof. Ravnikarje) bili prepričani samim sebi, svoji kmetni samozavesti. Nihče se ni zmenil za nas, nihče nam ni valjeval avtoritativnega miselnega, nihče nam ni v nič sili in teroriziral. Nam je lahko počel kar je hotel in kar se mu je zločilo. Vse kar smo te dve leti počeli smo počeli iz lastne iniciative, delali smo zato ker smo radi delali in tisto ker nam je bilo v veselje, ne pa zato ker smo to morali zaradi dolžnosti in obveznosti. V brezdelju in svobodi izbire smo se čeli po neki notranji moči aktivno ozarovati, spremljati, sivat i svet okrog nas in spoznali smo koliko problemov je v naši neposredni bližini, ki jih prej nismo opazili in našli, ker smo bili prepričani s obveznimi vsebini, predavanja, individualnega za ricalno denko. Zabetni kaos ki je vladal v naših glavah, ko smo bili prepričani samim sebi je bil pogoj za rojstvo novih idej. Postopoma smo se osvobodili strahu, da sami ne naredimo. Samoiniciativno smo organizirali in seživali alternativni način študija, dela, akcije miselnosti in življenja. Glasilo študentov arhitekture, svobodna katedra, študije aktualnih problemov eksperimentalni prostori v mestni prostor, so odraz našega delovanja.

Svobodna katedra je postala alternativna oblika študija, vir i informacij iz prve roke. Niso bile vedno strokovneke iz prakse, sociologe, filozofa, futurologa, usetnika. A, ki nam v svobodni in nerepresivni obliki podajajo informacije, ki nam skos i uredni felaki sistem niso dostopne. Meste, razgovori so alternativne suboperniz predavanja.

Predstavitev Sobe 25 na Summer Session. London, 1972

...

Kot direktor Ljubljanskega urbanističnega zavoda je, na primer, organiziral izmenjavo urbanističnih izkušenj med tedanjimi republiški prestolnicami. V Šmartnem v Goriških brdih je nekega jesenskega dne v okroglem stolpu, ki ga je takrat imelo Društvo primorskih arhitektov, združil Ljubljano, Zagreb in Beograd, Janeza Koželja, (predstavnik Zagreba se ne spomnim več) ter Miloša R. Perovića in Ranka Radovića iz Beograda.

koncih sveta s kolegom Nikom Jurco promoviral enkratni urbani fenomen dveh Goric – dvojčice novega in starega mesta.

Kot svetovalec na ministrstvu za okolje in prostor bi ... če ga ne bi bolezen za dolgo let prikovala na posteljo ...

Morda bi naš urbanizem in naše planiranje bila danes drugačna ...

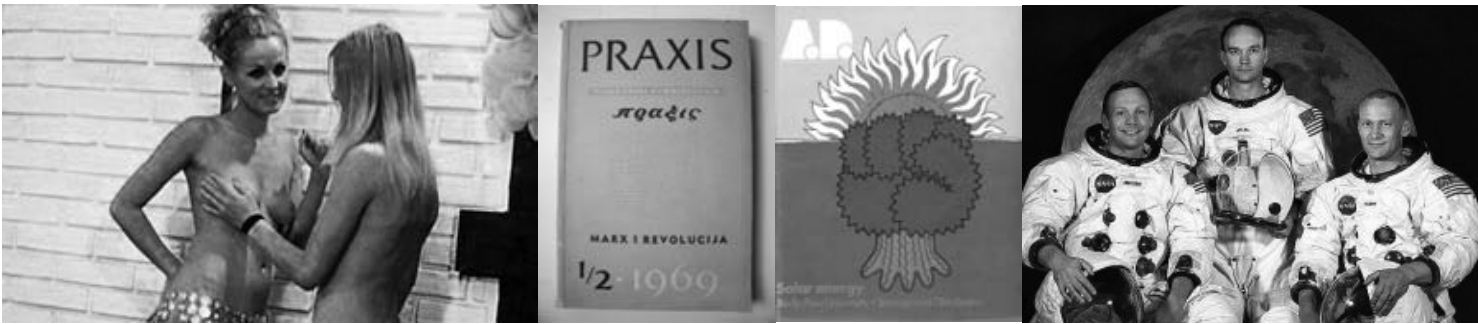
Bil je komunist Praxisa in Korčulanske šole, ki je ljubil ZDA, Kalifornijo in Santa Monico. Zavzemal se je za socialno pravičnost in svobodno podjetništvo. Zanj ni bilo dogem, ne rdečih ne črnih. Bil je svoboden duh, ki ga je vodil le lasten razmislek.

V Ljubljani je postavil maketo stare Ljubljane, v Novi Gorici pa maketo Ravnikarjeve ideje Nove Gorice. Edinstvena maketa mesta – spomenik ideji mesta.

Če je bil v nekaj trdno prepričan, ga ni bilo mogoče premakniti niti za centimeter. Vedno je trdil, da ideje niso dovolj, potrebni so ljudje, ki te ideje uresničijo.

Kot soustanovitelj studia AXA v Novi Gorici je po različnih planerskih kongresih na različnih

On je bil eden teh redkih ljudi.

2

Študentsko glasilo se nastalo iz potrebe po tem da se izrazijo, da faso in glasno sporočimo kaj mislimo in kaj delamo. Pri nas se je specifična situacija, za arhitekta veljalo za polpismone. To da pišemo prekine tradicijo molke in spreveden nje ob aktualnih problemih. Glasilo se komunikacije nos v ost elini študenti na univerzi in s arhitekti v praksi.

Experimentski protestni posegi v mestni prostor so odraz naše ustvene prizadetosti na destruirane človeškega okolja in na malomarnost in ignoranco institucij do družbenih problemiv. Posegi se dogajajo kot kaperinigi, kot spontaniz igre, ki se sk orač praviloma končajo s posegom policije, ki v neresni igri in asocijalistični participaciji sluti sanarizem.

Poleg omejenih improviziranih delovanj pa vzoredno izvražo študije in skiče za rešitev konkretnih aktualnih problemov kot so : zakon za stanovanjske dražje, nekakšne hiše, problematika gromozniz, posej konstrukcije in njihove uporabe, informacijski sist em v zvezi s gradnjo nove tehnične knjižnice, ljubljanski prost, modorail, izrabe neiskoristnih podstreb za stanovanjske, pretek rakl razvoju univerze. Okrog teh problemov, ki smo jih sami izbr ali so se formirale grupe študentov, ki služijo probleme v št udijskih svetilnih, risarskih, ter podatki možnosti rešitve. Če za radi objektivnih razlogov ne moremo realizirati ali rešiti pos emenih problemiv pa skušamo naše vsaki opozoriti tevnost in odgovorne institucije s kritičnim pismom v sredstvih tevnega obveščanja. Pri izvražanju študij smo morali sodelovati s str kovniki s ne-realističnih področij, teko smo na konkretnih pri merih izvečeli načelo interdisciplinarnosti, vsak v okviru nel oga, ki si je sam izbral in, ki ga veselil. Pri naloga ki so d družbeno naglasno smo morali sprostiti politične skiče, da bi resniali človeške institucije in teko omogočili realizacijo . Neč sovražnik se postel okostenel birokratski aparat in zakono dača, ki post-je vedno bolj ovira za samopravno participacijo . Delgi pobed skozi institucije se traja in bo tudi traja.

3

Prežvečen skozi prakso in sam na teoretičnem polju smo pokazali možnost za angažirano in kritično delovanje. Medtem ko je drugje obilje dobre teorije smo mi skušali s delovanjem šin na radikalno teorijo realizirati novo poimovanje vloge arhitekta realizirati svoj lasten koncept mišljenja in bivanja. Lda nam je namreč vedno doživljanje, aktivnosti, procesa, kakor do cilja konkretnega efekta, uspeha, to radikalno prekine doseženo mišlje nje in delovanje arhitekta val pri nas. Vsajne nam je dogajanje in spontano sodelovanje v dogajanju kakor rezultat in nam en dogajanja. Vsajne je delo in uživanje v delu kot proizvod ki izide iz delovnega procesa. Vloga arhitekta nam ni zgolj sredstvo za dosego določenega cilja (standard, uspeh, efekt, uč itek, organizem) temveč način eksistence, način mišljenja in biv enja. Humano je živeti revolucijo ne pa narediti revolucijo. In lastne iskruje vemo kako spde realizirala revolucije, ki so b bile izvedene za ljudi, za človeške cilje, v imenu neke ideje .

Revolucionarne skiče je živeti te akcije. Ni dakana ne delamo za ljudi, dopuščamo, da ljudje delajo NAS. Moje življenje je moje revolucije, moje življenje je moja arhitektura.

Predstavitev Sobe 25 na Summer Session, London, 1972

controversy with fellow architects, particularly those who were taking architecture as consecrated art, architecture with capital A. For him art was also rational, idea and intellect was before sensuality and emotions. Even in his life after university he was following these principles. But whatever his job was he made a spark and left an impact.

this town. As co-founder of the architectural studio AXA in Nova Gorica he was promoting a unique urban phenomenon of Gorica twin towns the new in Yugoslavia and the old in Italy. With his colleague Niko Jurca he presented this planning idea on various international meetings and congresses.

were no dogmas, no red, nor black. He was a free spirit, guided only by his own judgement. When he made up his mind about something there was no way to convince him otherwise.

He was always arguing that ideas are not enough; people need to make them their reality.

As Director of The Urban Planning Institute of Ljubljana for example, he organized a workshop in a tower near Gorica, for mutual exchange of ideas between the previous Yugoslav republican capitals. Ljubljana, Belgrade and Zagreb, with Janez Koželj, Miloš R Perović and Ranko Radović from Belgrade. In Ljubljana he installed a street sculpture model of Ljubljana old city center and in Nova Gorica the model of city project designed by Professor Ravnikar. This is a unique city model monument to the idea of

As a consultant of the Ministry for environment and spatial development he would... if the disease would not have disabled him for many years ... maybe our urban design and planning would be different today He was a communist of Praxis and Korčula School, who loved the U.S., California and Santa Monica.

He was one of those exceptional people.

He was deeply committed to social justice and believed in free enterprise. For him there